

بسمه تعالی

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

آگهی دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد
رشته: علوم قرآن و حدیث

**روش نسخه‌شناسی قرآن کریم
و تحقیق مصحف خطی شماره ۹ کتابخانه آستان قدس رضوی**

دانشجو: سعیده نظری

استاد راهنما: دکتر شادی نفیسی

استاد مشاور: دکتر حمیدرضا مستفید

داوران داخلی: دکتر مجید معارف

داوران خارجی: دکتر مرتضی توکلی
از مرکز طبع و نشر قرآن کریم

زمان: یکشنبه ۱۴۰۲/۱۰/۲۴ ساعت ۱۵

مکان: دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه تهران، ساختمان ۲، طبقه ۱، سالن دفاع

چکیده:

یکی از مهم‌ترین موضوعات در حوزه مطالعات قرآنی، «تاریخ قرآن» است که در آن به مطالعه‌ی سرگذشت تاریخی قرآن از زمان نزول تا دوره‌ی معاصر پرداخته می‌شود. منابعی که در مطالعات تاریخ قرآن همواره مورد استفاده و استناد قرار گرفته‌اند، گزارش‌های تاریخی ارائه شده در کتب مرتبط هستند؛ اما با وجود اهمیت این منابع، از آنجاکه تاریخ قرآن دانشی از جنس تاریخ است، استناد به شواهد و مدارک ملموس تاریخی در این دانش بسیار مهم، و در واقع ضروریست. یکی از مهم‌ترین شواهد تاریخی در مطالعات تاریخ قرآن، نسخه‌های خطی قرآن هستند که می‌توانند سرگذشت تاریخی قرآن را به خوبی نشان بدهند. این نسخه‌ها علاوه بر دارا بودن اطلاعات قرآنی، می‌توانند دارای اطلاعاتی مرتبط با حوزه‌های مختلف دانش بشر همچون اطلاعات هنری، ادبی، تاریخی، اجتماعی و... باشند و بررسی آنها می‌تواند باعث پیشرفت و توسعه این دانش‌ها بشود. تحقیق درباره‌ی نسخه‌های خطی قرآن از اواخر قرن بیستم میلادی به طور جدی دنبال شد. نسخه‌های خطی به دو روش آزمایشگاهی و غیرآزمایشگاهی قابل بررسی هستند و پژوهش حاضر بر اساس روش غیرآزمایشگاهی است. نسخه‌های قرآنی مانند سایر نسخ خطی دارای دو جنبه هستند: جنبه‌ی ظاهری (فیزیکی-هنری)، و جنبه‌ی متنی-محتوایی؛ که برای شناخت نسخه و تاریخ‌گذاری آن، بررسی هر دو جنبه و شناخت دانش‌های مربوط به آنها ضروری است. بررسی جنبه‌ی ظاهری نسخه‌های قرآنی شامل مواردی همچون نوع ورق، مرکب، خط، تزئینات، صفحه‌آرایی، جلد و صحافی نسخه؛ و بررسی جنبه‌ی متنی و محتوایی نسخ قرآنی شامل بررسی رسم الخط، قرائات، ضبط المصحف، نقط الاعجام، عد الای، ترجمه و... است. در این پژوهش، روش بررسی هر دو جنبه‌ی نسخه‌های قرآنی تبیین، و مصحف خطی شماره ۹ کتابخانه آستان قدس رضوی به عنوان مطالعه موردی تحقیق و به طور تقریبی تاریخ‌گذاری شده است. از جمله ویژگی‌های ظاهری مصحف ۹ آن است که این مصحف در قطع بیاضی، ورق‌های آن از جنس پوست، خط آن به سبک کوفی اولیه و تذهیب آن ابتدایی است. مصحف ۹ حدود دو جزء از قرآن را در خود جای داده است و احتمالاً یک جلد از قرآنی چهارده جلدی است. از ویژگی‌های متنی مصحف ۹ نیز عبارت است از اینکه رسم الخط مصحف مطابقت کامل با رسم عثمانی ندارد، اعراب‌گذاری آن به شیوه‌ی نقط الاعراب است و نقط الاعجام در مواضع بسیار اندکی به کار رفته است. در این مصحف قرائات مختلف رسمی و غیررسمی وجود دارد. از جمله ویژگی‌های قابل توجه مصحف ۹ آن است که خط آن منسوب به علی ابن ابی طالب است؛ و صحت و سقم این انتساب در پژوهش حاضر مورد بررسی قرار گرفته است. عهدنامه سیاسی مهمی نیز در آغاز مصحف ۹ وجود دارد که مربوط به دوره قاجار است و برای نخستین بار در این پژوهش بررسی شده است. مصحف شماره ۹ کتابخانه آستان قدس رضوی بر اساس نتایج به دست آمده، از نسخه‌های کهن قرآن و احتمالاً متعلق به قرن سوم هجری قمری است. پژوهش حاضر، گامی در جهت تبیین اهمیت نسخه‌های خطی قرآن و روش تحقیق در این حوزه است.